

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет інформатики та обчислювальної техніки
Кафедра обчислювальної техніки

Лабораторна робота №3
з дисципліни « Методи оптимізації та планування » на тему
«Проведення трьохфакторного експерименту
з використанням лінійного рівняння регресії»

Виконав:
студент II курсу ФІОТ
групи ІО – 92
Грисюк Дмитро
Номер залікової книжки: ІО - 9207

Перевірив:
ст. вик. Регіда П.Г.

Київ – 2021

Мета роботи: провести дробовий трьохфакторний експеримент. Скласти матрицю планування, знайти коефіцієнти рівняння регресії, провести 3 статистичні перевірки.

Завдання на лабораторну роботу:

1. Скласти матрицю планування для дробового трьохфакторного експерименту. Провести експеримент в усіх точках факторного простору, повторивши N експериментів, де N – кількість експериментів (рядків матриці планування) в усіх точках факторного простору – знайти значення функції відгуку Y. Значення функції відгуку знайти у відповідності з варіантом діапазону, зазначеного далі (випадковим чином).

$$y_{\max} = 200 + x_{\text{ср max}};$$

$$y_{\min} = 200 + x_{\text{ср min}},$$

$$\text{де } x_{\text{ср max}} = (1/3)(x_{1\max} + x_{2\max} + x_{3\max}), x_{\text{ср min}} = (1/3)(x_{1\min} + x_{2\min} + x_{3\min})$$

2. Знайти коефіцієнти лінійного рівняння регресії. Записати лінійне рівняння регресії.

3. Провести 3 статистичні перевірки.

4. Написати комп'ютерну програму, яка усе це виконує.

Варіант завдання:

№ _{варіанта}	X ₁		X ₂		X ₃	
	min	max	min	max	min	max

204	15	45	15	50	15	30
-----	----	----	----	----	----	----

Роздруківка тексту програми:

```

package com;

import java.util.ArrayList;
import java.util.List;

public class Main {
    public static double determinant(double[][] m) {
        return
            m[0][3] * m[1][2] * m[2][1] * m[3][0] - m[0][2] * m[1][3] *
m[2][1] * m[3][0] -
            m[0][3] * m[1][1] * m[2][2] * m[3][0] + m[0][1] *
m[1][3] * m[2][2] * m[3][0] +
            m[0][2] * m[1][1] * m[2][3] * m[3][0] - m[0][1] *
m[1][2] * m[2][3] * m[3][0] -
            m[0][3] * m[1][2] * m[2][0] * m[3][1] + m[0][2] *
m[1][3] * m[2][0] * m[3][1] +
            m[0][3] * m[1][0] * m[2][2] * m[3][1] - m[0][0] *
m[1][3] * m[2][2] * m[3][1] -
            m[0][2] * m[1][0] * m[2][3] * m[3][1] + m[0][0] *
m[1][2] * m[2][3] * m[3][1] +
            m[0][3] * m[1][1] * m[2][0] * m[3][2] - m[0][1] *
m[1][3] * m[2][0] * m[3][2] -
            m[0][3] * m[1][0] * m[2][1] * m[3][2] + m[0][0] *
m[1][3] * m[2][1] * m[3][2] +
            m[0][1] * m[1][0] * m[2][3] * m[3][2] - m[0][0] *
m[1][1] * m[2][3] * m[3][2] -
            m[0][2] * m[1][1] * m[2][0] * m[3][3] + m[0][1] *
m[1][2] * m[2][0] * m[3][3] +
            m[0][2] * m[1][0] * m[2][1] * m[3][3] - m[0][0] *
m[1][2] * m[2][1] * m[3][3] -
            m[0][1] * m[1][0] * m[2][2] * m[3][3] + m[0][0] *
m[1][1] * m[2][2] * m[3][3];
    }

    public static void main(String[] args) {

        int x1min = 15;
        int x1max = 45;
        int x2min = 15;
        int x2max = 50;
        int x3min = 15;
        int x3max = 30;

        int m = 3;

        double yMax = 122;
        double yMin = 15;

        int[][] x = {
            {1, -1, -1, -1},
            {1, -1, 1, 1},
            {1, 1, -1, 1},
            {1, 1, 1, -1}
        };

        int[][] xArr = {
            {15, 15, 15},
            {15, 50, 30},
            {45, 15, 30},
            {45, 50, 15}
        };
    }
}

```

```

double[][] aKoeff = new double[3][3];

double[] mx = new double[3];
double sum = 0;
double my = 0;
double[] a = new double[3];
double[] yAverage = new double[4];
double[] bArr = new double[4];
double[] dispersionArr = new double[4];
int f1 = 0;
int f2 = 0;
double q = 0;
boolean work = true;
while (work) {

    List<double[]> y = new ArrayList<>();
    System.out.println("Лінійне рівняння регресії для нормованих
значень x має вигляд :  $y = b_0 + b_1 * x_1 + b_2 * x_2 + b_3 * x_3$ ");
    System.out.println();

    System.out.println("Нормована матриця планування експерименту :
");

    System.out.print("X0\tX1\tX2\tX3\t");
    for (int i = 0; i < m; i++) {
        System.out.print("Y" + (i + 1) + "\t\t\t\t");
    }
    System.out.println();
    for (int i = 0; i < 4; i++) {
        double[] yTemp = new double[m];
        for (int j = 0; j < 4; j++) {
            System.out.print(x[i][j] + "\t");
        }
        for (int j = 0; j < m; j++) {
            yTemp[j] = (Math.random() * (yMax - yMin)) + yMin;
            System.out.print((float)yTemp[j] + "\t\t");
        }
        System.out.println();
        y.add(yTemp);
    }

    System.out.println("Матриця планування експерименту : ");
    System.out.print("X1\tX2\tX3\t");
    for (int i = 0; i < m; i++) {
        System.out.print("Y" + (i + 1) + "\t\t\t\t");
    }
    System.out.println();
    for (int i = 0; i < 4; i++) {
        double[] yTemp = new double[m];
        for (int j = 0; j < 3; j++) {
            System.out.print(xArr[i][j] + "\t");
        }
        yTemp = y.get(i);
        for (int j = 0; j < m; j++) {
            System.out.print((float)yTemp[j] + "\t\t");
        }
        System.out.println();
    }

    for (int i = 0; i < 4; i++) {
        sum = 0;
        double[] yTemp = new double[m];
        yTemp = y.get(i);
        for (int j = 0; j < m; j++) {
            sum += yTemp[j];

```

```

    }
    yAverage[i] = sum / m;
}

for (int i = 0; i < 3; i++) {
    sum = 0;
    for (int j = 0; j < 4; j++) {
        sum += xArr[j][i];
    }
    mx[i] = sum / 4;
}
sum = 0;
for (int i = 0; i < 4; i++) {
    sum += yAverage[i];
}
my = sum / 4;

for (int i = 0; i < 3; i++) {
    sum = 0;
    for (int j = 0; j < 4; j++) {
        sum += xArr[j][i] * yAverage[j];
    }
    a[i] = sum / 4;
}

for (int i = 0; i < 3; i++) {
    sum = 0;
    for (int j = 0; j < 4; j++) {
        sum += Math.pow(xArr[j][i], 2);
    }
    aKoeff[i][i] = sum / 4;
}

aKoeff[0][1] = aKoeff[1][0] = (xArr[0][0] * xArr[0][1] + xArr[1][0]
* xArr[1][1] + xArr[2][0] * xArr[2][1] + xArr[3][0] * xArr[3][1]) / 4.;
aKoeff[0][2] = aKoeff[2][0] = (xArr[0][0] * xArr[0][2] + xArr[1][0]
* xArr[1][2] + xArr[2][0] * xArr[2][2] + xArr[3][0] * xArr[3][2]) / 4.;
aKoeff[1][2] = aKoeff[2][1] = (xArr[0][1] * xArr[0][2] + xArr[1][1]
* xArr[1][2] + xArr[2][1] * xArr[2][2] + xArr[3][1] * xArr[3][2]) / 4.;

double[][] matrixTemp1 = {
    {my, mx[0], mx[1], mx[2]},
    {a[0], aKoeff[0][0], aKoeff[0][1], aKoeff[0][2]},
    {a[1], aKoeff[0][1], aKoeff[1][1], aKoeff[2][1]},
    {a[2], aKoeff[0][2], aKoeff[1][2], aKoeff[2][2]}
};

double[][] matrixTemp2 = {
    {1, mx[0], mx[1], mx[2]},
    {mx[0], aKoeff[0][0], aKoeff[0][1], aKoeff[0][2]},
    {mx[1], aKoeff[0][1], aKoeff[1][1], aKoeff[2][1]},
    {mx[2], aKoeff[0][2], aKoeff[1][2], aKoeff[2][2]}
};

bArr[0] = determinant(matrixTemp1) / determinant(matrixTemp2);

double[][] matrixTemp3 = {
    {1, my, mx[1], mx[2]},
    {mx[0], a[0], aKoeff[0][1], aKoeff[0][2]},
    {mx[1], a[1], aKoeff[1][1], aKoeff[2][1]},
    {mx[2], a[2], aKoeff[1][2], aKoeff[2][2]}
};

bArr[1] = determinant(matrixTemp3) / determinant(matrixTemp2);

```

```

double[][] matrixTemp4 = {
    {1, mx[0], my, mx[2]},
    {mx[0], aKoef[0][0], a[0], aKoef[0][2]},
    {mx[1], aKoef[0][1], a[1], aKoef[2][1]},
    {mx[2], aKoef[0][2], a[2], aKoef[2][2]}
};
bArr[2] = determinant(matrixTemp4) / determinant(matrixTemp2);

double[][] matrixTemp5 = {
    {1, mx[0], mx[1], my},
    {mx[0], aKoef[0][0], aKoef[0][1], a[0]},
    {mx[1], aKoef[0][1], aKoef[1][1], a[1]},
    {mx[2], aKoef[0][2], aKoef[1][2], a[2]}
};

bArr[3] = determinant(matrixTemp5) / determinant(matrixTemp2);

System.out.println("\nНатуралізоване рівняння регресії: ");
System.out.printf("y = %.2f", bArr[0]);
if (bArr[1] < 0) System.out.print(" - ");
else System.out.print(" + ");
System.out.printf("%.2f * x1", Math.abs(bArr[1]));
if (bArr[2] < 0) System.out.print(" - ");
else System.out.print(" + ");
System.out.printf("%.2f * x2", Math.abs(bArr[2]));
if (bArr[3] < 0) System.out.print(" - ");
else System.out.print(" + ");
System.out.printf("%.2f * x3\n", Math.abs(bArr[3]));

System.out.println("\nПеревірка: ");
boolean ok = false;
for (int i = 0; i < 4; i++) {
    if ((float) (bArr[0] + bArr[1] * xArr[i][0] + bArr[2] *
xArr[i][1] + bArr[3] * xArr[i][2]) == (float) yAverage[i])
        ok = true;
    else ok = false;
    System.out.printf("%.2f = %.2f\n", (bArr[0] + bArr[1] *
xArr[i][0] + bArr[2] * xArr[i][1] + bArr[3] * xArr[i][2]), yAverage[i]);
}
if (ok) System.out.println("\nНатуралізовані коефіцієнти рівняння
регресії b0,b1,b2,b3 визначено правильно");
else System.out.println("\nНатуралізовані коефіцієнти рівняння
регресії b0,b1,b2,b3 визначено неправильно");

double[] aNorm = new double[4];
sum = 0;
for (int i = 0; i < 4; i++) {
    sum += yAverage[i];
}

aNorm[0] = sum / 4.;
aNorm[1] = bArr[1] * (x1max - x1min) / 2.;
aNorm[2] = bArr[2] * (x2max - x2min) / 2.;
aNorm[3] = bArr[3] * (x3max - x3min) / 2.;

System.out.println("\nНормоване рівняння регресії: ");
System.out.printf("y = %.2f", aNorm[0]);
if (aNorm[1] < 0) System.out.print(" - ");
else System.out.print(" + ");
System.out.printf("%.2f * x1", Math.abs(aNorm[1]));
if (aNorm[2] < 0) System.out.print(" - ");
else System.out.print(" + ");

```

```

System.out.printf("%.2f * x2", Math.abs(aNorm[2]));
if (aNorm[3] < 0) System.out.print(" - ");
else System.out.print(" + ");
System.out.printf("%.2f * x3\n", Math.abs(aNorm[3]));

System.out.println("\nПеревірка: ");
for (int i = 0; i < 4; i++) {
    if ((float) (aNorm[0] + aNorm[1] * x[i][1] + aNorm[2] *
x[i][2] + aNorm[3] * x[i][3]) == (float) yAverage[i]) ok = true;
    else ok = false;
    System.out.printf("%.2f = %.2f\n", (aNorm[0] + aNorm[1] *
x[i][1] + aNorm[2] * x[i][2] + aNorm[3] * x[i][3]), yAverage[i]);
}
if (ok) System.out.println("\nНормовані коефіцієнти рівняння
регресії a0,a1,a2,a3 визначено правильно");
else System.out.println("\nНормовані коефіцієнти рівняння
регресії a0,a1,a2,a3 визначено неправильно");

//критерій Кохрена

for (int i = 0; i < 3; i++) {
    sum = 0;
    double[] yTemp = y.get(i);
    for (int j = 0; j < m; j++) {
        sum += Math.pow((yTemp[j] - yAverage[i]), 2);
    }
    dispersionArr[i] = sum / m;
}

double maxDispersion = dispersionArr[0];
for (int i = 0; i < 4; i++) {
    if (maxDispersion < dispersionArr[i]) maxDispersion =
dispersionArr[i];
}

double Gp = 0;
sum = 0;
for (int i = 0; i < 4; i++) {
    sum += dispersionArr[i];
}
Gp = maxDispersion / sum;

f1 = m - 1;
f2 = 4;
q = 0.05;

double[] KohrenTable = {0.9065, 0.7679, 0.6841, 0.6287, 0.5892,
0.5598, 0.5365, 0.5175, 0.5017, 0.4884, 0.4366, 0.372, 0.3093, 0.25};
double Gt = 0;

if (f1 <= 1) Gt = KohrenTable[0];
else if (f1 <= 2) Gt = KohrenTable[1];
else if (f1 <= 3) Gt = KohrenTable[2];
else if (f1 <= 4) Gt = KohrenTable[3];
else if (f1 <= 5) Gt = KohrenTable[4];
else if (f1 <= 6) Gt = KohrenTable[5];
else if (f1 <= 7) Gt = KohrenTable[6];
else if (f1 <= 8) Gt = KohrenTable[7];
else if (f1 <= 9) Gt = KohrenTable[8];

```

```

else if (f1 <= 10) Gt = KohrenTable[9];
else if (f1 <= 16) Gt = KohrenTable[10];
else if (f1 <= 36) Gt = KohrenTable[11];
else if (f1 <= 144) Gt = KohrenTable[12];
else if (f1 > 144) Gt = KohrenTable[13];

if (Gp < Gt) {
    System.out.printf("Gp = %.2f < Gt = %.2f\n" , Gp, Gt);
    System.out.println("Дисперсії однорідні\n");
    work = false;
} else {work = true; System.out.printf("Gp = %.2f > Gt = %.2f\n"
, Gp, Gt);}

m++;
if (work)
    System.out.println("ДИСПЕРСІЇ НЕОДНОРІДНІ\nПОМИЛКА : Gp > Gt
\nЗВІЛЫШУЄМО КІЛЬКІСТЬ ДОСЛІДІВ : m+1\n");
}

//критерій Стьюдента
double sBetaKvadratAverage = 0;
double sBetaS = 0;
double sKvadratBetaS = 0;
sum = 0;
for (int i = 0; i < 4; i++) {
    sum += dispersionArr[i];
}
sBetaKvadratAverage = sum / 4;
sKvadratBetaS = sBetaKvadratAverage/(4.*m);
sBetaS = Math.sqrt(sKvadratBetaS);

double[] beta = new double[4];
for (int i = 0; i < 4; i++) {
    sum = 0;
    for (int j = 0; j < 4; j++) {
        sum += yAverage[j] * x[j][i];
    }
    beta[i] = sum / 4;
}

double[] t = new double[4];

for (int i = 0; i < 4; i++) {
    t[i] = Math.abs(beta[i])/sBetaS;
}

int f3 = f1*f2;
double[] studentTable = {2.306,2.262,2.228,2.201,2.179,2.16};

double stNow = studentTable[f3-8];

int d = 4;

if (t[0] < stNow) {bArr[0] = 0;d--;}
if (t[1] < stNow) {bArr[1] = 0;d--;}
if (t[2] < stNow) {bArr[2] = 0;d--;}
if (t[3] < stNow) {bArr[3] = 0;d--;}

System.out.println("Рівняння регресії після критерію Стьюдента:
");

System.out.printf("y = %.2f", bArr[0]);
if (bArr[1] < 0) System.out.print(" - ");
else System.out.print(" + ");
System.out.printf("%.2f * x1", Math.abs(bArr[1]));

```



```

        if (bArr[2] < 0) System.out.print(" - ");
        else System.out.print(" + ");
        System.out.printf("%.2f * x2", Math.abs(bArr[2]));
        if (bArr[3] < 0) System.out.print(" - ");
        else System.out.print(" + ");
        System.out.printf("%.2f * x3\n", Math.abs(bArr[3]));

        double[] yAverageAfterStudent = new double[4];

        System.out.println("\nПеревірка: ");
        for (int i = 0; i < 4; i++) {
            System.out.printf("%.2f != %.2f\n", yAverageAfterStudent[i] =
(bArr[0] + bArr[1] * xArr[i][0] + bArr[2] * xArr[i][1] + bArr[3] *
xArr[i][2]), yAverage[i]);
        }

        //критерій Фішера
        int f4 = 4 - d;
        double sKvadratAdekV = 0;
        sum = 0;
        for (int i = 0; i < 4; i++) {
            sum += Math.pow(yAverageAfterStudent[i] - yAverage[i], 2);
        }
        sKvadratAdekV = sum * (m / (4 - d));

        double Fp = sKvadratAdekV / sBetaKvadratAverage;

        double[][] fisherTable = {
            {5.3, 4.5, 4.1, 3.8, 3.7, 3.6, 3.3, 3.1, 2.9},
            {4.8, 3.9, 3.5, 3.3, 3.1, 3.0, 2.7, 2.5, 2.3},
            {4.5, 3.6, 3.2, 3.0, 2.9, 2.7, 2.4, 2.2, 2.0},
            {4.4, 3.5, 3.1, 2.9, 2.7, 2.6, 2.3, 2.1, 1.9}
        };

        double fisherNow = 0;
        if (f4 <= 1) fisherNow = fisherTable[m - 3][0];
        else if (f4 <= 2) fisherNow = fisherTable[m - 3][1];
        else if (f4 <= 3) fisherNow = fisherTable[m - 3][2];
        else if (f4 <= 4) fisherNow = fisherTable[m - 3][3];
        if (Fp < fisherNow) {
            System.out.printf("\nFp = %.2f < Ft = %.2f\n", Fp, fisherNow);
        }
        else if (Fp > fisherNow) {
            System.out.printf("\nFp = %.2f > Ft = %.2f\n", Fp, fisherNow);

            if (Fp > fisherNow) System.out.println("\nПівняння регресії
неадекватно оригіналу при q = 0.05");
            else System.out.println("\nПівняння регресії адекватно оригіналу
при q = 0.05");
        }
    }
}

```

Результати роботи програми:

Лінійне рівняння регресії для нормованих значень x має вигляд : $y = b_0 + b_1 * x_1 + b_2 * x_2 + b_3 * x_3$

Нормована матриця планування експерименту :

X0	X1	X2	X3	Y1	Y2	Y3
1	-1	-1	-1	110.625786	84.00288	75.129105
1	-1	1	1	105.958046	74.026634	68.40933
1	1	-1	1	83.49047	50.336628	64.165924
1	1	1	-1	47.9175	117.10192	77.10517

Матриця планування експерименту :

X1	X2	X3	Y1	Y2	Y3
15	15	15	110.625786	84.00288	75.129105
15	50	30	105.958046	74.026634	68.40933
45	15	30	83.49047	50.336628	64.165924
45	50	15	47.9175	117.10192	77.10517

Натуралізоване рівняння регресії:

$$y = 105.71 - 0.43 * x_1 + 0.11 * x_2 - 0.73 * x_3$$

Перевірка:

$$89.92 = 89.92$$

$$82.80 = 82.80$$

$$66.00 = 66.00$$

$$80.71 = 80.71$$

Натуралізовані коефіцієнти рівняння регресії b_0, b_1, b_2, b_3 визначено правильно

Нормоване рівняння регресії:

$$y = 79.86 - 6.50 * x_1 + 1.90 * x_2 - 5.46 * x_3$$

Перевірка:

$$89.92 = 89.92$$

$$82.80 = 82.80$$

$$66.00 = 66.00$$

$$80.71 = 80.71$$

Натуралізовані коефіцієнти рівняння регресії b_0, b_1, b_2, b_3 визначено правильно

Нормоване рівняння регресії:

$$y = 79.86 - 6.50 * x_1 + 1.90 * x_2 - 5.46 * x_3$$

Перевірка:

$$89.92 = 89.92$$

$$82.80 = 82.80$$

$$66.00 = 66.00$$

$$80.71 = 80.71$$

Нормовані коефіцієнти рівняння регресії a_0, a_1, a_2, a_3 визначено правильно

$$G_p = 0.40 < G_t = 0.77$$

Дисперсії однорідні

Рівняння регресії після критерію Стюдента:

$$y = 105.71 + 0.00 * x_1 + 0.00 * x_2 + 0.00 * x_3$$

Перевірка:

$$105.71 \neq 89.92$$

$$105.71 \neq 82.80$$

$$105.71 \neq 66.00$$

$$105.71 \neq 80.71$$

$$F_p = 17.36 > F_t = 3.50$$

Рівняння регресії неадекватно оригіналу при $q = 0.05$

Відповіді на контрольні запитання:

1. Що називається дробовим факторним експериментом?

У деяких випадках немає необхідності проводити повний факторний експеримент (ПФЕ). Якщо буде використовуватися лінійна регресія, то можливо зменшити кількість рядків матриці ПФЕ до кількості коефіцієнтів регресійної моделі. Кількість дослідів слід скоротити, використовуючи для планування так звані регулярні дробові репліки від повного факторного експерименту, що містять відповідну кількість дослідів і зберігають основні властивості матриці планування – це означає дробовий факторний експеримент (ДФЕ).

2. Для чого потрібно розрахункове значення Кохрена?

Статистична перевірка за критерієм Кохрена використовується для перевірки гіпотези про однорідність дисперсії з довірчою ймовірністю p . Якщо експериментальне значення $G < G_{кр}$, яке обирається з таблиці, то гіпотеза підтверджується, якщо ні, то відповідно не підтверджується.

3. Для чого перевіряється критерій Стюдента?

Критерій Стюдента використовується для перевірки значимості коефіцієнта рівняння регресії. Якщо з'ясувалось, що будь-який коефіцієнт рівняння регресії не значимий, то відповідний $b_i = 0$ і відповідний член рівняння регресії треба викреслити. Іноді ця статистична перевірка має назву «нуль-гіпотеза». Якщо експериментальне значення $t > t_{кр}$, то нуль-гіпотеза не підтверджується і даний коефіцієнт значимий, інакше нуль-гіпотеза підтверджується і даний коефіцієнт рівняння регресії не значимий.

4. Чим визначається критерій Фішера і як його застосовувати?

Критерій Фішера застосовується для перевірки адекватності моделі (рівняння регресії) оригіналу (експериментальним даним).

Обчислюється експериментальне значення F , яке порівнюється з $F_{кр}$, взятим з таблиці залежно від кількості значимих коефіцієнтів та ступенів вільності. Якщо $F < F_{кр}$, то модель адекватна оригіналу, інакше – ні.

Висновки:

Під час виконання лабораторної роботи було змодельовано трьохфакторний експеримент з використанням лінійного рівняння регресії, складено матрицю планування експерименту, було визначено коефіцієнти рівняння регресії (натуралізовані та нормовані), виконано перевірку правильності розрахунку коефіцієнтів рівняння регресії. Також було проведено 3 статистичні перевірки (використання критеріїв Кохрена, Стюдента та

Фішера). Довірча ймовірність в даній роботі дорівнює 0.95, відповідно рівень значимості $q = 0.05$.